

РЕЦЕНЗИЯ
на дисертационния труд на Теодора Мелиста
за присъждане на образователната и научна степен „Доктор“
на тема

**РОЛЯТА НА ВЪЛШЕБНИТЕ ПРИКАЗКИ В ПРОЦЕСА НА
СОЦИАЛИЗАЦИЯ И ИЗГРАЖДАНЕ НА ПОЛОВАТА ИДЕНТИЧНОСТ
ПРИ ДЕЦАТА В ПРЕДУЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ**
научен ръководител: проф. д-р Лучия Малинова
ФНОИ, СУ „Св. Климент Охридски“

РЕЦЕНЗЕНТ: доц. д-р Лора Илиева Спиридонова, ФНОИ, СУ "Св. Климент Охридски"

Дисертационният труд е в обем от 181 страници, структуриран в увод, четири глави и приложения. Литературните източници са 104 на брой.

Темата е актуална и значима от гледна точка на интеркултурното образование, тъй като основен негов аспект в детството е подкрепата от страна на учителя на изграждането на идентичност у детето. Основите на идентичността и по-конкретно на половата идентичност се полагат в най-ранна детска възраст. Още преди детето да се научи да говори, то се ориентира в културни образци относно поведението, оценяването, възприемането. По-късно приема различни социални роли и играейки, изпробва собствената си интеграция в обществото. В дисертационния труд изграждането на полова идентичност се разглежда като основна предпоставка за социализацията на детето в предучилищна възраст, а социализацията от своя страна се интерпретира като процес на изграждане на социална идентичност.

Теоретичните основи на дисертационния труд логически правилно и аргументирано систематизират съществуващи теории и концепции на автори по поставения проблем. Идентичността се разглежда като проект, който

продължава през целия човешки живот. Половата идентичност е интерпретирана по посока на поведенческите прояви на детето в общността (изолиране от връстниците, просоциално поведение, асоциално поведение) от референтни възрастни и връстници. Изграждането на идентичност е свързано с търсене на отговори на въпросите „Къде принадлежа?“ (взаимни образи, стереотипи и емоции, определящи груповата идентичност) и „Кой съм аз?“ (самоопределяне, изразяващо личната идентичност). Докторантката разглежда половата идентичност като ключов аспект на социалната идентичност в предучилищна възраст и от тази гледна точка успешно изгражда система от методи за изследване на половите роли на децата и за оценка на социално-ориентираното поведение. Унифицираните показатели дават възможност за прецизност при установяването на резултатите от формиращата система.

В първа глава е направен обстоен сравнителен анализ на теории за социализацията, като са изведени етапи и видове социализация. Половата социализация се разглежда като вид социализация, отнесена към социално очаквано и социално уместно поведение и отношение, в зависимост от съответната културна среда.

Изведени са основни характеристики на институции и структури, които се считат за необходими системи в процеса на социализация на детето, а именно семейството, групата от връстници, училището, езикът, медиите, религията, икономическата и законовата система.

Направен е анализ на концепции, свързани с изграждането на полова идентичност в детството, като е изведено значението на ролевите модели, наблюдението и имитацията на поведенчески модели, вербалното изразяване на идеи и използването на езика, стереотипизирането в медиите,

невропсихологичните предпоставки, като се обръща специално внимание на класическите приказки, интерпретирани като убедителен социализиращ агент.

В първа глава е представена и целта на изследването – проучване на влиянието на приказките върху социализацията и изграждането на полова идентичност у децата на 4 – 5-годишна възраст. Формулирани са четири хипотези, насочени към значими изследователски параметри на проучването, а именно съобразяване със социалните правила в детската група и прояви на полово стереотипизирано поведение, както и оценяването на тези два изследователски аспекта от страна на учителите и родителите.

От тази гледна точка теоретико-експерименталните и организационните параметри на изследването на докторантката, представени във *втора глава*, са добре структурирани. Формиращата система подкрепя основните тези на дисертационното изследване, изградена върху представяне на шест вълшебни приказки в разнообразни форми – разказване, представление, пеене, рисуване, обсъждане и други дейности, базирани на сюжетните линии.

Използваната система от диагностични процедури е подходящо изградена и отчита обективно значими резултати. Аспектите на социално-ориентираното поведение на децата се оценяват от учителите и родителите чрез скала за поведение на децата преди и след провеждане на формиращата система. Изграждането на полова идентичност се оценява по посока на показателите полова типология, полова удовлетвореност, чувстван натиск за полов конформизъм и вътрешно групов фаворитизъм чрез скала за самооценка на половата идентичност. Прилага се и полуструктурирано интервю като форма на качествен метод, за допълване на получените количествени данни.

Количествените данни от психолого-педагогическия експеримент са анализирани със софтуер за анализ на данни SPSS. Резултатите от констатиращия и контролния експеримент са представени *в трета глава* в таблици по показатели за всяка от използваните диагностични процедури: анализът на данните, получени при самооценката от страна на децата на тяхната полова идентичност е по посока на половата типология, половата удовлетвореност, чувствания натиск за полов конформизъм и вътрешно груповия фаворитизъм; анализът на резултатите, получени при измерването на социално-ориентираното поведение е по посока на показателите агресивно поведение и просоциално поведение спрямо връстниците, като са сравнени оценките на учителите и родителите, взели участие в експеримента. Представени са и обобщени скали за онагледяване на получените резултати.

Анализът на данните по отношение на първата хипотеза, свързана със самооценката на половата идентичност от страна на децата показва, че фазата на изследването е определящ фактор за три от изведените показатели, а именно за нивата на полова типология, полова удовлетвореност и чувстван натиск за полов конформизъм.

Анализът на данните по отношение на втората хипотеза извежда полът като определящ фактор по отношение на четирите показатели, свързани със самооценката на половата идентичност.

Анализът на данните по отношение на третата и четвъртата хипотеза илюстрира по-ниски нива на агресивно поведение спрямо връстниците в контролния експеримент, според оценките на учителите и родителите.

В четвърта глава са зададени насоки за бъдещи проекти и изследвания, свързани с ролята на вълшебните приказки в процеса на изграждане на полова идентичност в детството.

Като основен принос на дисертационния труд бих посочила изведените и доказани взаимовръзки между социалната роля, половата идентичност и вълшебните приказки. Детето изгражда своята идентичност чрез поемането на роли във взаимодействието, а вълшебните приказки създават среда за представяне и изпробване на собствената идентичност (единство на потребности, желания, качества) от една страна и за признаване на идентичностни характеристики на връстниците от друга страна. Тези два аспекта на взаимодействието, опосредствано от приказките - самоизразяването и приемането на другите - водят до регистриране на по-интензивни прояви на просоциално поведение в детската група в контролния етап на психолого-педагогическия експеримент.

В заключение: като давам висока оценка на дисертационния труд предлагам на уважаемите членове на научното жури да присъдят образователната и научната степен „Доктор“ на Теодора Мелиста.

Подпис: .....
(доц. д-р Лора Спиридонова)